

Ταξική πάλη, μορφή της αξίας και Ιστορία:

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024, 7 μ.μ. «Παρνασσός»

Καλησπέρα σε όλες και όλους,

Συζητάμε σήμερα με αφορμή τη νέα περίοδο έκδοσης των *Θέσεων*, από το τ. 166 (Ιαν.-Μάρτ. 2024), σε συνεργασία με τις Εκδόσεις των Συναδέλφων, και παράλληλα την έκδοση και πάλι από τις Εκδόσεις των Συναδέλφων του *URTEXT – Αρχικό κείμενο για την Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας* του Μαρξ.

Θα ήθελα εισαγωγικά να πω δυο λόγια πρώτα για τις *Θέσεις* και στη συνέχεια για το κείμενο του Μαρξ, το οποίο μεταφράστηκε από εμένα και του οποίου την επιμέλεια είχε ο Γιώργος Στεφανίδης.

Το πρώτο τεύχος των *Θέσεων* εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 1982. Αν λάβουμε υπόψη και το διάστημα προετοιμασίας της έκδοσης, τις σχετικές συζητήσεις κλπ., έχουμε ήδη συμπληρώσει 42 χρόνια εκδοτικής προσπάθειας. Όλα αυτά τα χρόνια οι *Θέσεις* κυκλοφορούν πάντα στο πρώτο δεκαπενθήμερο κάθε Ιανουαρίου, Απριλίου, Ιουλίου και Οκτωβρίου, τα περισσότερα τεύχη με ύλη δέκα τυπογραφικών, δηλαδή 160 σελίδων.

Βέβαια, αν καταφέραμε να διατηρήσουμε την κυκλοφορία του περιοδικού τόσα χρόνια, τηρώντας με ακρίβεια η υπόσχεση «τριμηνιαίο περιοδικό», δεν οφείλεται μόνο, ούτε κύρια, θα έλεγα, σε μας. Οφείλεται και σε όλες και όλους που μας πλαισίωσαν, ως αναγνώστες/τριες και συγγραφείς.

Το τεύχος 167 που θα κυκλοφορήσει σε λίγες μέρες έχει ως αφιέρωμα τη θεωρία του εμπορεύματος και της (μορφής της) αξίας του Μαρξ, στο οποίο εντάσσονται πέντε λίγο πολύ πολεμικά μεταξύ άρθρα. Μπορείτε να δείτε τα περιεχόμενα.

Στην ιστοσελίδα του περιοδικού μπορείτε να διαβάσετε το Editorial, στο οποίο η Συντακτική Επιτροπή σχολιάζει τα γεγονότα του τριμήνου επιχειρώντας μια πρώτη κριτική και θεωρητική προσέγγιση των εξελίξεων. Επίσης, η Ιστοσελίδα μας, www.theseis.com, επιτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε όλα τα άρθρα από την έκδοση του περιοδικού εκτός από τα πιο πρόσφατα τεύχη.

Σε αυτές τις δεκαετίες, όπως ήταν αναμενόμενο, το περιοδικό ανανεώθηκε θεωρητικά, πολιτικά και βιολογικά στα ενδιαφέροντα και στους συνεργάτες. Αρκετοί από τους συγγραφείς των πρόσφατων τευχών ήταν αγέννητοι το 1982, ή πάντως είχαν μια πολύ θολή ιδέα για το τι είναι ο μαρξισμός και η ταξική πάλη.

Αυτές οι μεταβολές δεν επηρέασαν όμως τη θεωρητική-πολιτική στάση και στόχευση του περιοδικού ούτε τον τρόπο προσέγγισης της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι *Θέσεις* παραμένουν βήμα ανάλυσης και κριτικής με άξονα την οπτική της πάλης των τάξεων.

Κάτι που εκνευρίζει ορισμένους από εκείνους που βρέθηκαν στο παρελθόν κοντά στη γραμμή του περιοδικού και σήμερα δεν θέλουν να το θυμούνται καθώς προσδέθηκαν στα άρματα του εκσυγχρονισμού, του εθνικισμού ή μιας εν γένει «κριτικής» τοποθέτησης χωρίς στέρεες θεωρητικές αναφορές.

Οι *Θέσεις* δεν αποτέλεσαν ποτέ πολιτική ομάδα. Είμαστε πάντα βήμα θεωρητικής παρέμβασης για την κριτική της αστικής ιδεολογίας και εξουσίας.

Ένα βήμα ανοιχτό σε όσες και όσους εκφράζουν αντιστάσεις στην αστική ιδεολογία, στον εθνικισμό, τον ρατσισμό, τον σεξισμό και στα σχήματα περί «αταξικού κράτους δικαίου», «κοινών συμφερόντων όλων των Ελλήνων», για την «πρόοδο του τόπου» κ.ο.κ. Στα ιδεολογήματα που βαπτίζουν την καπιταλιστική εκμετάλλευση «ανάπτυξη» και πιο πρόσφατα «παραγωγική ανασυγκρότηση».

Τη θεωρητική μας αυτή κατεύθυνση τη διατηρήσαμε όλα αυτά τα χρόνια, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις ή ακόμα και πολεμικές από τις στήλες του περιοδικού μας.

Έτσι ποτέ δεν αντικαταστήσαμε τη μαρξιστική αρχή της πάλης των τάξεων με την «πάλη των εθνών». Σε πείσμα διάφορων «εθνικών» δοξασιών, εμείς επιμείναμε για παράδειγμα, ότι τα Μνημόνια δεν ήταν παρά οι στρατηγικές της κυρίαρχης τάξης για αναδιανομή πλούτου, εισοδήματος και δικαιωμάτων υπέρ του κεφαλαίου. Δεν ήταν η υποδούλωση της Ελλάδας στη Γερμανία ή την ΕΕ, ή του «Νότου» στον «Βορρά».

Όσοι και όσες εμπλεκόμαστε με το εγχείρημα των *Θέσεων* είμαστε ιδιαίτερα χαρούμενες και χαρούμενοι διότι έχουμε συμβάλει στη διαμόρφωση ενός αξιόλογου κριτικού μαρξιστικού κοινού συγγραφέων και αναγνωστών, και έχουμε ευαισθητοποιήσει ευρύτερα τον χώρο της μαρξιστικής Αριστεράς, οργανωμένο ή μη.

Στα 167 τεύχη του περιοδικού φιλοξενήθηκαν στις σελίδες των *Θέσεων* περισσότεροι από 410 συγγραφείς, ενώ δημοσιεύτηκαν περισσότερα από 105 κείμενα σε μετάφραση, μερικά από τα οποία είχαν συγγραφεί ειδικά για τις *Θέσεις*. Ενδεικτικό στοιχείο για την επισκεψιμότητα της Ιστοσελίδας μας [www.theseis.com] είναι ότι τα σημειώματα της Συντακτικής Επιτροπής των τευχών 25-166 είχαν κατά την περίοδο 2011-2024 περισσότερες από 587.000 επισκέψεις.

Είναι αναγκαίο να ανανεώνουμε συνεχώς την πρόσκλησή μας προς εν δυνάμει συνεργάτες.

Το περιοδικό μας, τηρώντας τα ακαδημαϊκά κριτήρια κρίσης, είναι πάντα ανοιχτό σε νέους συνεργάτες, σε κάθε τεκμηριωμένη αντικαπιταλιστική άποψη. Αναμένει τις συμβολές όσων αρνούνται να συμβιβαστούν με τις κυρίαρχες σχέσεις παραγωγής και εξουσίας, σε όσους αντιστέκονται σ' αυτό που εμφανίζεται ως παντοδυναμία του κεφαλαίου.

Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων κάνουν μια σημαντική προσφορά στις συνδρομήτριες και τους συνδρομητές των *Θέσεων*: Τους προσφέρουν έκπτωση 30% σε όλα τα βιβλία τους. Έτσι, ως

συνδρομητές, όχι απλώς στηρίζετε την προσπάθειά μας, αλλά λαμβάνετε έγκαιρα το περιοδικό στον τόπο που επιθυμείτε και επιπλέον έχετε μια σημαντική προσφορά στα σημαντικά θεωρητικά, πολιτικά και λογοτεχνικά βιβλία των Συναδέλφων.

Ας πω τώρα και δυο κουβέντες για το *URTEXT – Αρχικό κείμενο για την Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*. Θα είμαι σύντομος διότι επόμενοι ομιλητές θα αναφερθούν εκτενέστερα.

Πρόκειται για τμήμα ενός χειρογράφου που συνέγραψε ο Μαρξ από τις αρχές Αυγούστου μέχρι τα μέσα Νοεμβρίου 1858, και το οποίο κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1941.

Ο Μαρξ προόριζε αρχικά το κείμενο για έκδοση, το εγκατέλειψε όμως όταν διαπίστωσε ότι είχε πάρει μεγαλύτερη έκταση από ό,τι υπολόγιζε και ξεκίνησε, περί τον Νοέμβριο του 1858, τη συγγραφή του γνωστού *Για την κριτική της πολιτικής οικονομίας*, που κυκλοφόρησε το 1859.

Η ιδιαίτερη σημασία του κειμένου έγκειται στο ότι συγκριτικά τόσο με την έκδοση του 1859, όσο και με το «Μέρος πρώτο» (κεφ. 1-3) του πρώτου τόμου του *Κεφαλαίου*, στο παρόν κείμενο ο Μαρξ συνάγει την έννοια του κεφαλαίου (και της καπιταλιστικής εξουσίας), όπως και τη διαδικασία κυκλοφορίας του κεφαλαίου, σε αναφορά με τη λειτουργία της απλής κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και του χρήματος, όταν η ανταλλακτική αξία έχει «καταλάβει το σύνολο της παραγωγής» (σ. 101): δηλαδή όταν έχει κυριαρχήσει ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής. Γράφει χαρακτηριστικά ο Μαρξ:

«Ωστόσο, εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με την ιστορική μετάβαση της κυκλοφορίας στο κεφάλαιο. Η απλή κυκλοφορία είναι πολύ περισσότερο μια αφηρημένη σφαίρα της αστικής συνολικής διαδικασίας παραγωγής, η οποία αναδεικνύεται μέσω των ιδιαίτερών της προσδιορισμών ως στιγμή, ως απλή μορφή εμφάνισης μιας πίσω από αυτήν ευρισκόμενης, εξίσου από αυτήν προκύπτουσας όπως και αυτήν παράγουσας βαθύτερης διαδικασίας – το βιομηχανικό κεφάλαιο» (σ. 103).

Το *Urtext* μας επιτρέπει να κατανοήσουμε ένα ζήτημα το οποίο έχει διχάσει τη μαρξιστική σκέψη σχεδόν από την εποχή που ο Μαρξ ήταν εν ζωή, αυτό της εμπορευματικής και χρηματικής κυκλοφορίας στην ιστορική της διάσταση.

Με δεδομένο ότι το εμπόρευμα και το χρήμα ήταν διαδεδομένα σε πολλές κοινωνίες, αιώνες πριν την γένεση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (π.χ. στην αρχαία Αθήνα και τον αρχαίο ρωμαϊκό κόσμο, στο Βυζάντιο, στον μεσαιωνικό αραβικό και δυτικό χριστιανικό κόσμο, κλπ.), πολλοί μαρξιστές υποστήριζαν ότι είναι η ιστορική «ωρίμανση» των προκαπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και μορφών που διαμεσολαβούνται από τις σχέσεις κυκλοφορίας (εμπόρευμα, χρήμα,

σηματισμός θησαυρών, προκαπιταλιστικά «συνεταιριστικά-πιστωτικά σχήματα» κλπ.) που οδηγεί τελικά στην ανάδυση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Κατά την άποψη αυτή, η εμπορευματική κυκλοφορία, από την πρώτη στιγμή της ιστορικής παγίωσής της, αποτελεί την ερμηνευτική μήτρα των ανθρώπινων δικαιοκρατικών σχέσεων αλλά και κρίσιμων ιδεολογικών προσλήψεων. Η προκαπιταλιστική απλή κυκλοφορία των εμπορευμάτων και του χρήματος, υποστηρίζει η άποψη αυτή, αποτελεί *προϋπόθεση για την ύπαρξη του κεφαλαίου*, αλλά το αν υπάρχει πράγματι το κεφάλαιο, παρουσιάζεται ως *πρόσθετο* (και τελικά «εξωτερικό») στοιχείο στο πλαίσιο της απλής κυκλοφορίας.

Την άποψη αυτή υποστηρίζουν μαρξιστές θεωρητικοί όπως οι Εβγκένι Πασουκάνις (1891-1937), Alfred Sohn-Rethel (1899-1990), Βίκτωρ Α. Βαζιούλιν κ.ά

Σύμφωνα με την αντίθετη ερμηνεία, η ανάλυση του Μαρξ εστιάζει στο συγκεκριμένο αντικείμενο «καπιταλισμός», και τα ιστορικά παραδείγματα που ο ίδιος ο Μαρξ εισάγει χρησιμεύουν ακριβώς για να δείξει την ασυμβατότητα των προκαπιταλιστικών μορφών με τον καπιταλισμό.

Επομένως η ανάλυσή του δεν είναι πρωτίστως ιστορική αλλά *οργανική-ανατομική*: ερευνά τον *αιτιακό πυρήνα* των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, κάθε καπιταλιστικό σύστημα, σε αντιδιαστολή με όλες τις άλλες μορφές κοινωνικής εξουσίας και εκμετάλλευσης, και συνακόλουθα κάθε μορφή προκαπιταλιστικού πλούτου. Την άποψη αυτή υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων σημαίνοντες μαρξιστές θεωρητικοί όπως ο Γκέοργκ Λούκατς και ο Λουί Αλτουσέρ, αλλά και τεκμηριώνουν μαρξιστές ιστορικοί, π.χ. ο G.E.M. de Ste. Croix.

Το υπό συζήτηση κείμενο του Μαρξ δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για την έλλειψη κάποιου τύπου «αναγκαίας» γενετικής σχέσης ή αλληλουχίας μεταξύ προκαπιταλιστικών και καπιταλιστικών μορφών. Οι καπιταλιστικές σχέσεις δεν εντάσσονται σε κάποιου είδους κοινή αρχική βάση, συνέχεια, ή διαδικασία «ωρίμανσης» με τις προκαπιταλιστικές σχέσεις. Στον καπιταλισμό διαμορφώθηκε μια κυκλοφορία ποιοτικώς ριζικά διαφορετική συγκριτικά με την εμπορευματική και χρηματική κυκλοφορία στους προκαπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς.

Οι λόγοι για τους οποίους το ζήτημα της εμπορευματικής και χρηματικής κυκλοφορίας στην ιστορική της διάσταση δίχασε τη μαρξιστική σκέψη, είναι κατά τη γνώμη μου πολλοί και ενίοτε σχετίζονται με γενικότερες, αποκλίνουσες, συλλήψεις περί της ιστορικής εξέλιξης εν γένει. Εντούτοις, υφίσταται και ένας ειδικότερος λόγος, που αφορά *αφενός* την απόφαση του Μαρξ να εισαγάγει στο *Κεφάλαιο* με διαφορετικό τρόπο από ό,τι στο *Urtext* την εξέταση της κυκλοφορίας και της αξίας (κεφάλαια 1-3 του 1^{ου} τόμου), δηλαδή ανεξάρτητα από την έννοια του κεφαλαίου η οποία εισάγεται αργότερα, στο 4^ο κεφάλαιο, και *αφετέρου* η πρόσληψη του όλου ζητήματος από τον Ένγκελς.

Ο ρόλος του Ένγκελς ήταν καθοριστικός για την ανάπτυξη της μαρξιστικής θεωρίας· εντούτοις, ο Ένγκελς επέμεινε στην «ιστορικο-διαλεκτική» αντίληψη, και υποστήριξε τα ακόλουθα στον Πρόλογο που έγραψε στον 3^ο τόμο του *Κεφαλαίου*:

«ο Μαρξ στην αρχή του πρώτου Βιβλίου, [...] ξεκινάει από την απλή εμπορευματική παραγωγή, που αποτελεί γι' αυτόν *ιστορική* προϋπόθεση για να φτάσει στη συνέχεια από τη βάση αυτή στο κεφάλαιο – γιατί εδώ ξεκινάει ακριβώς από το απλό εμπόρευμα και όχι από μια *εννοιακά και ιστορικά δευτερεύουσα μορφή*, όχι από το *τροποποιημένο πια κεφαλαιοκρατικά εμπόρευμα*».¹

Σε αντίθεση με την αντίληψη αυτή, ότι «το τροποποιημένο κεφαλαιοκρατικά εμπόρευμα» αποτελεί «εννοιακά και ιστορικά δευτερεύουσα μορφή», έναντι του σχεδόν αείποτε υπάρχοντος «απλού εμπορεύματος», η ανάλυση του Μαρξ στο *Urtext* καταλήγει σε ένα ριζικά διαφορετικό συμπέρασμα, το οποίο άλλωστε ανιχνεύεται και στο *Κεφάλαιο*. Γράφει ο Μαρξ χαρακτηριστικά:

«Στο σημείο αυτό αποδεικνύεται οριστικά ότι η διαλεκτική μορφή παράστασης είναι ορθή μόνο όταν γνωρίζει τα όριά της. Από την εξέταση της απλής κυκλοφορίας προκύπτει για μας η γενική έννοια του κεφαλαίου, διότι μέσα στον αστικό τρόπο παραγωγής η ίδια η απλή κυκλοφορία υφίσταται μόνο ως προϋπόθεση του κεφαλαίου και ως προϋποθέτουσα το κεφάλαιο» (σ. 135).

Μετά αυτές τις εισαγωγικές σκέψεις, δίνω τώρα τον λόγο στους τρεις ομιλητές μας, με τη σειρά, στον Βασίλη Δρουκόπουλο, τον Γιώργο Οικονομάκη και τον Σπύρο Λαπατσιώρα.

Γιάννης Μηλιός

1 Φ. Ένγκελς, «Πρόλογος», σε Καρλ Μαρξ, 1978, *Το Κεφάλαιο*, τόμος τρίτος, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή: 26.